

TŰRÉS ÉS HALLGATÁS

■ Az ENSZ 1993-ban fogalmazta meg a *Nők elleni erőszak megszüntetéséről szóló nyilatkozatban*, hogy „bármely olyan, a nőket nemük miatt érő erőszakos tett, mely testi, szexuális vagy lelki sérülést okoz vagy okozhat nőknek, beleértve az effajta tettekkel való fenyegetést, valamint a kényszerítést és a szabadságtól való önkényes megfosztást”, családon belüli erőszaknak, bántalmazásnak minősül. Sokat kellett várni, míg megjelent ez az állásfoglalás, mely mérföldkő a jelenkori társadalomtörténetben. A nők elleni erőszak, az *asszonyors* és a családon belüli erőszak a legújabb korig megoldatlan akadályt jelentett, jelent. A „régiben családban”, „négy fal között marad” felfogás értelmében ezek az események, történések ritkán kerültek nyilvánosságra, ennek ellenére mégis vizsgálni lehet különböző források alapján a történelem e részét is. Formabontó, nem szokványos téma, viszont módszerei, eszközei, forrásai, forrásfeldolgozásai, modern következtetései érdekes eredményekkel gazdagítják történetírásunkat.

A *BBC History* 2016. októberi számában Fónagy Zoltán életmódtörténeti sorozatának legújabb, *Nem bántott, csak néha megvert – Mozaikok a családon belüli erőszak történetéből* című cikkében néhány újkori vonás bemutatására vállalkozik a témában.

Az elmúlt évtizedekben számos olyan jogszabály, mozgalom, intézmény tevékenykedett azon, hogy visszaszorítsák a családon belüli erőszakot. A szerző kiemeli, hogy a felvilágosodás óta felfigyeltek a családon belüli erőszakra, bár megoldást a helyzetre nem tudtak adni. Értékesnek találok a magyarországi helyzet bemutatását a falusi, a polgári és a nemesi világon keresztül.

A 20. században a családon belüli erőszak gyakori és természetes jelenség volt a *falusi hétköznapiakban*, ez pedig azért lehetett így, mert a családfenntar-

tó férfi hatalmát semmilyen jog vagy szokás nem korlátozta. A ház ura, a család feje, a családfenntartó a hagyományos családban a megélhetés szimbólumaként jelenik meg, míg az asszony feladata a nevelés, a pénz kezelése, a gyermekszülés volt. Az apa szava, akarat: törvény – mindenkinek, a lányoknak, asszonyoknak meg főleg törvényként kellett tisztelniük. Az apa, ha mérges volt, akkor a családon töltötte ki dühét, feszültségét: „Megvertem, mert nem jól nézett, vagy részeg voltam” – idézi a szerző. A néprajzi adatközlők esetében az indulat, a düh, az erőszak okozója esetenként az alkohol. Abban az esetben is lehet „oka” a férjnek bántalmazásra, ha nem kap pénzt a feleségtől kocsmezésre. Hogy hogyan látta a családon belüli erőszakot a közösség, a falu? Népi felfogás szerint a bántalmazás a házasság lejáráója. A falubeliek ítélete mindig az indoklás és mérték szempontjából vizsgálta az esetet. Amennyiben a feleség hűtlen volt, lusta vagy pazarló, akkor a falu jogosnak találta a bántalmazást, de ha a férj különösen kegyetlenül bántalmazta társát, azt elítélte. A várandós anyák bántalmazását viszont minden esetben elítélték.

A *polgári életben* a családon belüli erőszak tényét a férj nem tagadta, csak a mértékét és annak súlyosságát igyekezett kisebbíteni. A polgári élet nyitottabb volt, és a hír hamar kijutott a cselédeken, szolgálókon, inasokon, segédeken keresztül. A szerző kiemeli, hogy Debrecenben csak akkor büntették a családi erőszakot, ha annak mértéke veszélyeztette a nő életét. Viszont abban az esetben, ha a bántalmazás mértéke olyan volt, hogy azt a közvélemény, a városi közösség már nem tudta megemészteni, és felháborodást váltott ki, az tönkretelhetette a férfi tekintélyét, valamint a társadalmi pozícióját. Ez pedig a falusi világhoz képest koc-

kázati tényezőként jelenik meg. Ugyanis a falusi társadalom esetében nem jár pozícióvesztési kockázattal a feleség bántalmazása. A szerző több olyan esetet, pert említ és mutat be, mely a cívisváros, Debrecen esetét példázza Megkülönböztet eseteket, melyekben a férj felindulásból fenýíti meg a társát, de olyanokat is, amikor a férj rutinszerűen veri feleségét. A példák forrását válások periratai és vallomásai képezik, melyek hiteles bizonyítékai sajnálatos tetteknek.

A *nemesi világ* ellentéte az előbb bemutatott társadalmi rétegeknek. Míg az utóbbiban elfogadott, eltúrt jelenség volt a bántalmazás, az úri, nemesi szinten ez összeegyeztethetetlen volt az úriasszony-úriember viszonyal. A források alapján a szerző nem találkozott a művelt osztályok esetén bántalmazási leírásokkal. Sem emlékiratok, sem naplók, sem levelek nem tanúskodnak fizikai bántalmazásról. Ez viszont nem zárja ki azt, hogy léteztek boldogtalan házasságok, lelki gyötrődések, megáldott társak. Ennek egyik magyarázata lehet az is, hogy a leányokat már kicsi koruk óta arra is nevelték, hogy túrni kell. Az ilyen esetekről megtanultak hallgatni a lányok. Erről sokkal jobb volt hallgatni, nem beszélni, mert szégyen volt az asszony, bár még nagyobb szégyen a férj számára. Túrni, hallgatni kellett. A másik elgondolás, melyet a szerző sokkal logikusabbnak tart, az, hogy a rendi és polgári társadalom normáinak egyes vonásai nem tették lehetővé a családon belüli erőszakot, mert: az úri test tabunak számított; a család mindenképp áll; a férfi és női szerepeknek nincsenek alternatívái; a nemesi házasságokat érdekek és nem érzelmek kötik össze; sokba kerülhet a házasság felbontása; vagy mert egyszerűen az úriember uralkodik érzelmein.

A szerző végezetül a Kúria válóperi döntéseit mutatja be. Több száz perirat átnézése után arra a következtetésre jut, hogy nagyon kevés az az irat, melyben tényleges válóokként a bántalma-

zást, az ütlegetést, rendszeres verést említik. A szerző a bírói döntések esetében felsorol bántalmazást teljesen elutasító ítéleteket. Van azonban olyan is, melyben az ítélet kimondja, hogy nem válóok, ha a férj azért bántalmazta a feleségét, mert az a férjét sértegette. Olyan is akad, melyben a férj sérelmezte a feleség tettét, de nincs összhangban a tett a „büntetéssel”, és erre azt a példát hozza fel, hogy a férj azért ütötte meg a feleségét, mert az vasárnap felhúzta az új cipőjét.

Tény, hogy a családon belüli erőszak, a *túrás* és a *hallgatás* évszázados hagyományokkal rendelkezik. Nincs olyan nap, hogy ne hallanánk, látnánk ennek nyomát a médiában. Ennek ellenére sokat fejlődött a nyugati társadalom, és most már nem lehet a családon belüli erőszakot csak úgy elrejtteni és magyarázkodással megoldani. A tett következménnyel jár. Emberjogi aktivisták, nőszövetségek, alapítványok, lelkészek, pszichológusok dolgoznak azon, hogy a jövőben az „asszonysorsot” jobbá tegyék. Természetesen naivítás lenne kijelenteni, hogy a bántalmazást, a családon belüli erőszakot teljesen ki lehet szorítani minden társadalmi szint otthonaiból. Lehet súlyosbítani a jogi szabályozást, vagy akár a médiának is lehet nagyobb szerepe abban, hogy egy-egy esetben nagyobb hangsúlyt fektessen az erőszak elítélésére.

Úgy gondolom, korunk folyamatos átalakulása, változása komoly kihívást jelent a házasság évszázados intézményével szemben. A házasságkötés idejének kitolódása, a vallási különbségek, a gyermekvállalási tendenciák, a nyitott házasságok mind-mind olyan trendek, melyek átértelmezik a hagyományos modellt. Még nem látjuk tisztán, hogy ennek milyen következményei, eredményei lesznek. Egyben azonban majdnem biztos vagyok: hogy az „asszonyi kötelességet” nem lehet majd a *túrás* és *hallgatás* szintjén tartani. (*BBC History* 2016. 10. sz.)

Eszenyei Farkas-Gábor